

**Ordning och reda i välfärden SOU 2016:78 (dnr Fi2016/04014/K)**

**Sammanfattning**

Gemensam Välfärd delar utredningens beskrivning av vinstintressets negativa konsekvenser på välfärden. Vi instämmer också i att det är felaktigt att fem miljarder kronor av medborgarnas skattepengar idag försvinner från välfärden. Gemensam Välfärds principiella ståndpunkt är att vinstdrivande företag inte hör hemma i välfärden och beklagar därför att utredningen endast föreslår en begränsning av vinstuttaget. Vi är också kritiska till att utredningen fick tilläggsdirektiv att inte utreda konsekvenserna av Lagen om valfrihetssystem (LOV) inom primärvården. Däremot välkomnar vi utredningens förslag att det i både LOV och LOU kan skapas möjligheter att ge företräde för icke vinstdrivna utförare.

**Under de senaste årtiondena** och framförallt under den borgerliga alliansens regeringsinnehav har en omfattande privatisering skett av offentlig välfärd. Gemensam Välfärd har sedan sitt bildande för drygt tio år sedan aktivt arbetat mot denna utveckling och för en gemensam välfärd.

Vi delar utredningens beskrivning av de negativa konsekvenserna av vinstdrift som drivkraft på välfärdens område och vill sammanfatta dem enligt följande

- försämrad kvalitet till ökade kostnader
- ökad segregering och minskad likvärdighet
- den offentliga drivna välfärden tvingas att verka enligt vinstdriftens principer med styrmetoder som New Public Management
- konkurrens och inte samverkan för att utveckla verksamheter
- inom vård och omsorg fragmenteriseras verksamheter och vårdkedjor bryts.

Som utredningen utförligt visar försvinner också stora resurser av offentliga medel i privata vinster. Resurser som skulle kunna användas för att skapa högre kvalitet i verksamheterna. Detta medför också att, som utredningen pekar på, förtroendet för den offentliga välfärden minskar och därmed också viljan till en solidarisk finansiering genom skatter.

Gemensam Välfärds principiella inställning är att vinstdrift inom välfärden inte ska förekomma. Den hör inte hemma där. Aktiebolag med sitt vinstkrav är en dålig form att bedriva välfärd i.

Vi beklagar därför att utredningen inte lägger ett sådant förslag utan istället väljer att på olika sätt söka *begränsa* vinstuttaget. Därigenom kommer utredningens förslag att *legitimera en vinstdriven välfärd*.

Vi är också mycket kritiska till att utredningen fick tilläggsdirektiv att inte utreda konsekvenserna av LOV inom primärvården. Kravet att LOV och fri etableringsrätt ska införas inom primärvården i alla landsting innebär att landstingen tvingas att bryta mot Hälso- och sjukvårdslagen övergripande mål om en vård på lika villkor för hela befolkningen samt kravet att vården ska vara behovsstyrd. När vårdföretagen får bestämma över den skattefinansierade vårdens lokalisering och omfattning prioriteras lönsamma områden och patienter. Detta leder – som är väl dokumenterat i de utvärderingar som gjorts av bl.a. Myndigheten för vårdanalys och Riksrevisionen – till en alltmer ojämlig vård. De som vinner på detta systemskifte är de som bor i storstadsregionernas mer välbärgade områden samt individer med relativt små snabbt åtgärdade hälsoproblem och givetvis de kommersiella vårdgivarna och deras ägare. De som förlorar är de som bor på lands-/glesbygd och i städernas låginkomstområden samt individer – speciellt äldre – med omfattande vårdbehov. Landstingen har i ett LOV-system mycket begränsade möjligheter att påverka omfattningen och lokaliseringen av den verksamhet de finansierar. I en internationell jämförelse tillhör Sverige de länder som gått längst i att marknadsanpassa den offentligt finansierade verksamheten inom vård, skola och omsorg.

Vi delar utredningens beskrivning av välfärdsmarknaderna när den understryker att försäljning av välfärdstjänster inte sker på en vanlig marknad utan på det som kallas kvasimarknader. Kvasimarknader frångår den grundläggande marknadsprincipen att den som har nytta av en vara eller tjänst också betalar och därmed värderar det som köps. Dessa marknader skapas genom upphandling och av valfrihetssystem och har, som rapporten påpekar, flera särdrag som lägre effektivitet och höga transaktionskostnader. Dessa kostnader uppstår genom system för upphandling, uppföljning och kontroll, genom information om och marknadsföring av alla valmöjligheter och genom all tid och arbete som brukare måste lägga ner för att kunna göra "informerade och rationella val". Det leder i slutändan till en lägre samhällsnytta.

Ett utmärkt exempel på detta är de runt 150 olika hemtjänst företag som brukare i Stockholm har att välja mellan. Enligt Kommunal är det endast en minoritet som orkar göra ett aktivt val och endast 3% gör omval, ännu en anledning till att vi ställer oss mycket kritiska till denna typ av valfrihet. När aktörerna är så många försvåras dessutom samverkan mellan sjukhus, vårdcentraler och hemsjukvård.

Andra problem, som rapporten nämner, uppstår när myndighetsutövning flyttas över till privata aktörer, betygsättning i skolan är ett exempel. Detta har lett till betygsinflation, något som varken elever eller skola motsätter sig, men när kunskapsnivån samtidigt faller blir samhällsnyttan lidande.

Gemensam Velfärd anser således att etableringsfrihet för kommersiella vårdgivare och LOV i dess nuvarande form behöver avskaffas. Vi ser dock positivt på utredningens förslag att ett valfrihetssystem inrättas enbart för idéburna aktörer. Sådana aktörer kan tillföra innovation, medborgerligt engagemang och lokala påverkansmöjligheter och saknar de negativa effekter som uppkommer i vinstsyftande verksamhet.

Vi anser också att det är positivt, som utredningen pekar på, att det i LOU kan skapas möjligheter att ge företräde för icke vinstdrivna utförare. Detta bör ske - som t.ex. i Danmark - genom ett speciellt regelverk för upphandling av välfärdstjänster.

Avslutningsvis vill Gemensam Velfärd betona vikten av att frågan om vinster i välfärden behandlas i ett samlat perspektiv som omfattar såväl skola som vård och omsorg. Utifrån denna gemensamma värdegrund för den offentligt finansierade välfärden krävs givetvis även sektorspecifika strategier. De förslag som i debatten framförts att av taktiska politiska skäl enbart behandla skolan och/eller omsorgen innebär att den värdegrund och människosyn som bör präglade all offentligt finansierad välfärd allvarligt undergrävs och legitimerar en fortsatt marknadsstyrd verksamhet i de sektorer som inte inkluderas i regleringen av den vinstdrivna välfärden.

För Gemensam Velfärd

Peter Lorentzon